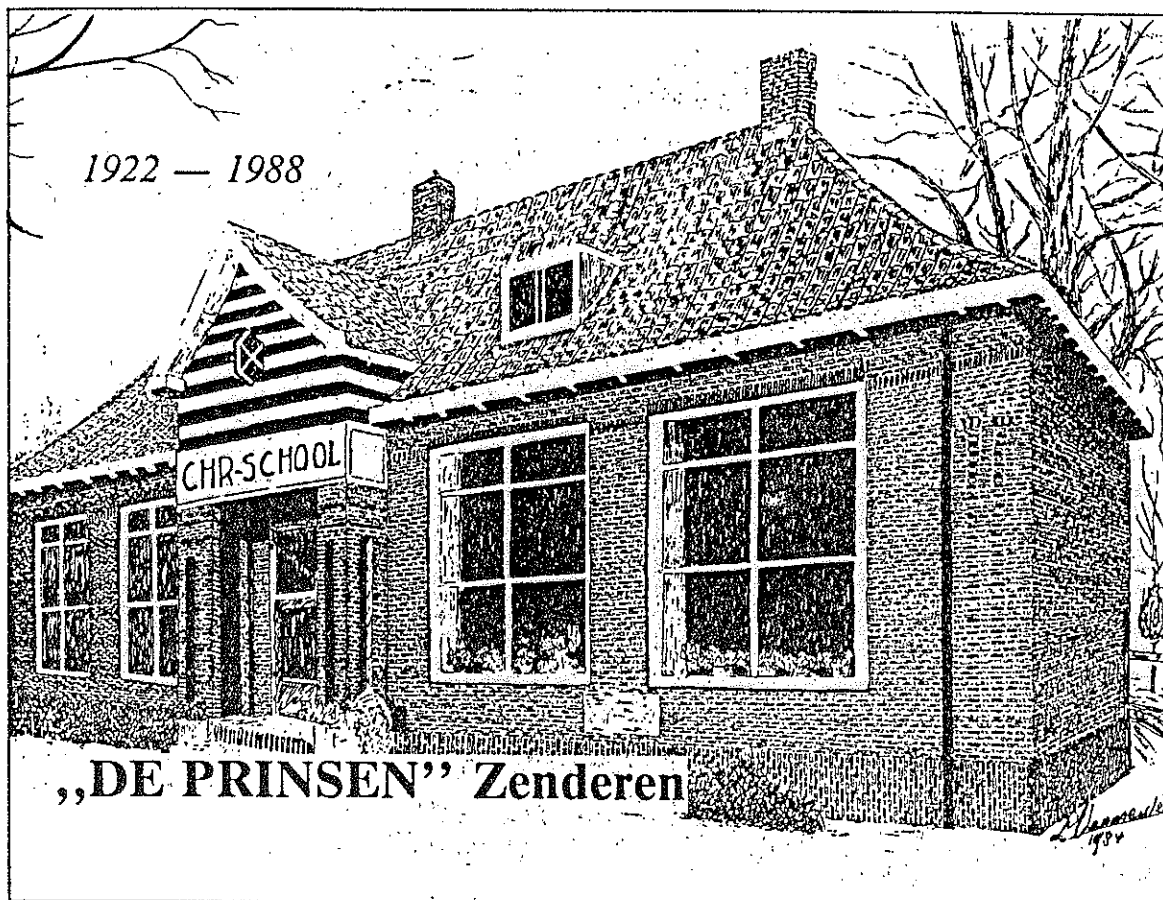
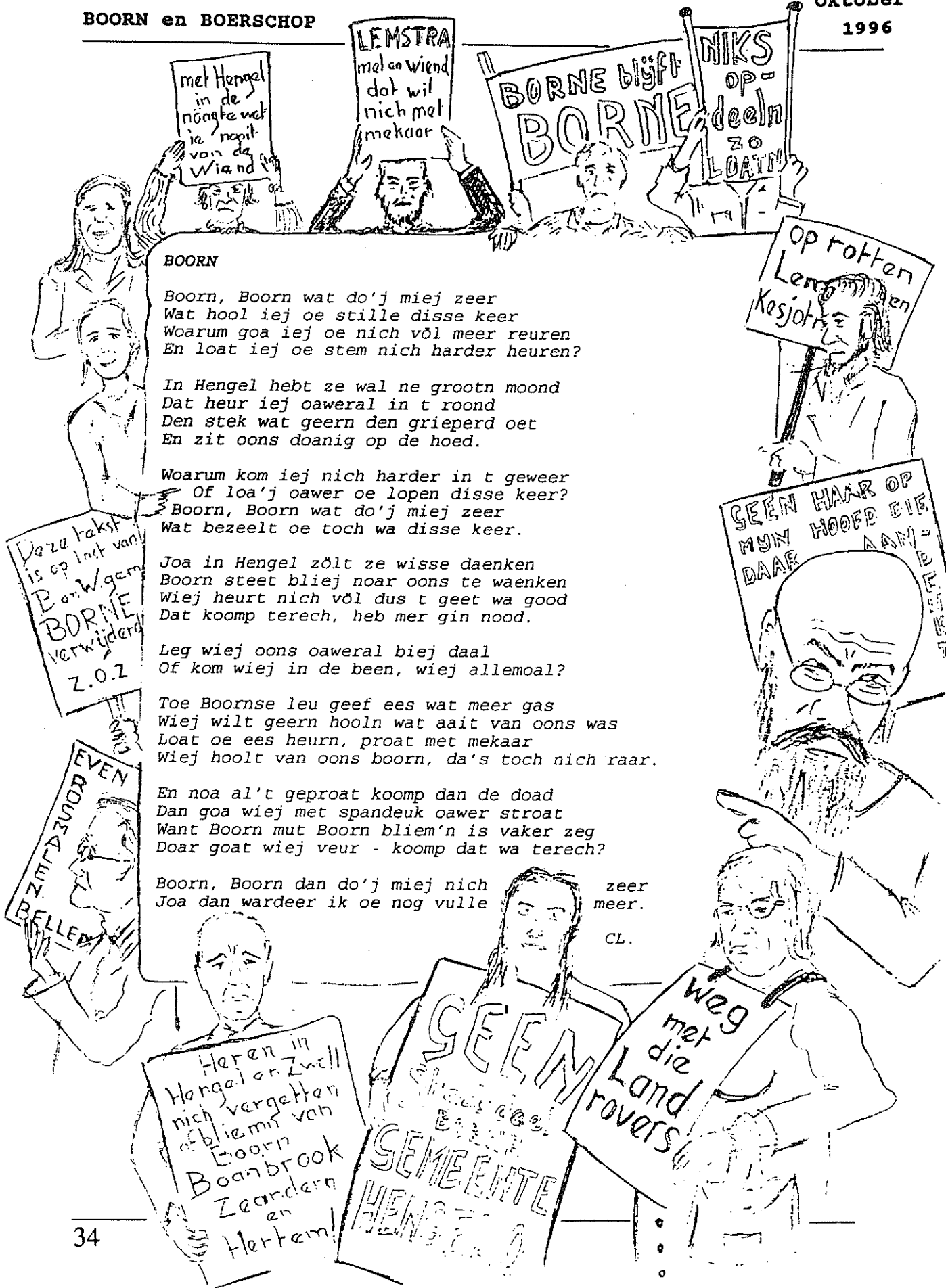

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN

Boorn, Boorn wat do'j mij zeer
 Wat hool iej oe stille disse keer
 Woarum goa iej oe nich vól meer reuren
 En loat iej oe stem nich harder heuren?

In Hengel hebt ze wal ne grootn moond
 Dat heur iej oaweral in t roond
 Den stek wat geern den grieperd oet
 En zit oons doanig op de hoed.

Waarum kom iej nich harder in t geweer
 Of loa'j oawer oe lopen disse keer?
 Boorn, Boorn wat do'j mij zeer
 Wat bezeelt oe toch wa disse keer.

Joa in Hengel zólt ze wisse daenken
 Boorn steet bliej noar oons te waenken
 Wiej heurt nich vól dus t geet wa good
 Dat koomp terech, heb mer gin nood.

Leg wiej oons oaweral bie j daal
 Of kom wiej in de been, wiej allemoal?

Toe Boornse leu geef ees wat meer gas
 Wiej wilt geern hooln wat aait van oons was
 Loat oe ees heurn, proat met mekaar
 Wiej hoolt van oons boorn, da's toch nich raar.

En noa al't geproat koomp dan de doad
 Dan goa wiej met spandek oawer stroat
 Want Boorn mut Boorn bliem'n is vaker zeg
 Doar goat wiej veur - koomp dat wa terech?

Boorn, Boorn dan do'j mij nich
 Joa dan wardeer ik oe nog vulle

zeer
meer.

CL.

VONDST MAMMOETSKELET IN BORNE

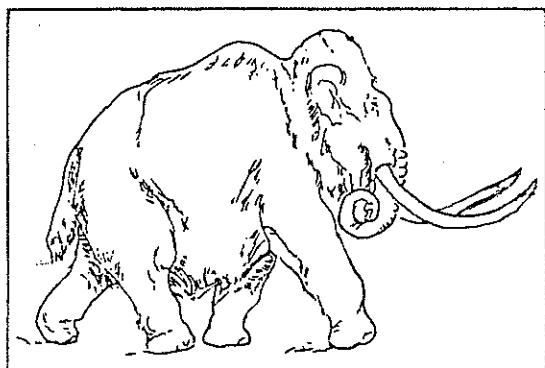
Bij graafwerkzaamheden in een oude beekbedding in de Stroom Esch langs de provinciale weg Hengelo-Borne-Almelo, zijn op 2 mei van dit jaar, door oplettendheid van een kraanmachinist, resten van een mammoet gevonden.

Een Mammoet was een soort olifant die leefde in de tijd die we het diluvium noemen, samen met de prehistorische mens. Hij was groter dan de huidige olifant en had een dicht harenkleed dat hem goed tegen koude beschermde. Het beest kon wel 4 meter hoog worden.

"Boris", zoals de mammoet van Borne liefkozend wordt genoemd is zo'n 10.000 jaar geleden in de beek terecht gekomen. Het is een niet zo groot exemplaar geweest met een schofthoogte van 2,5 à 3 m, ongeveer de grootte van de huidige Afrikaanse olifant. Helaas zijn niet alle skeletdelen van Boris teruggevonden. Hoewel een mammoet in totaal uit zo'n 300 beenderen bestond, zijn er van Boris maar 65 gevonden. Erg jammer is dat de schedel ontbreekt. Toch zijn er belangrijke beenderen gevonden zoals een aantal halswervels, enkele ribben, een stuk bekken, drie staartwervels en een paar pijp- en voetbeenderen. Alles bij elkaar is het toch een bijzondere vondst want er zijn zelfs enkele sesambotjes en vingerkootjes gevonden. Dat is heel uniek omdat deze zo klein zijn dat ze meestal wegspoeien en daardoor vaak niet worden gevonden. Tijdens het onderzoek was er zoveel belangstelling van "onbevoegden" dat er een dag en nacht bewaking ingesteld moest worden om te voorkomen dat er delen van de mammoet zouden verdwijnen.

De vondst is door medewerkers van het Natuurmuseum in Enschede opgedolven en verwerkt en zal door hen worden geconserveerd. De eigenaren, de Gemeente Borne en het Waterschap Regge en Dinkel, willen dat de resten uiteindelijk op een voor het publiek toegankelijke plaats tentoongesteld zullen worden. De vondst is de tot nu meest complete skeletvondst van een mammoet in Nederland.

F.J. van Capelleveen.

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

Nadat in 1973 de fabrieken van "Spanjaard" in Borne reeds waren gesloten, werden in 1987 de gebouwen gesloopt. De markante watertoren verdween hierdoor helaas, maar ook de woning van Salomon Spanjaard (links op bovenstaande foto) werd niet gespaard. Thans staat, ongeveer op deze plek, de woontoren "De Obelisk", mooi, maar de oude aanblik komt nooit meer terug...

ARMENZORG

De katholieke armenzorg was vroeger een kerkelijke taak die na de reformatie problemen gaf. De Ridderschap en Steden van Overijssel vonden het nodig hieraan aandacht te besteden. Daarom werd in 1794 een reglement opgesteld en gepubliceerd waarin de rechten en plichten van "Roomse" armen werden beschreven. Het reglement wordt hieronder onverkort weergegeven. Over het wel en wee van de armenzorg in Borne zal H.A.M. Woolderink in een volgend artikel een en ander meedelen.

De Redactie.

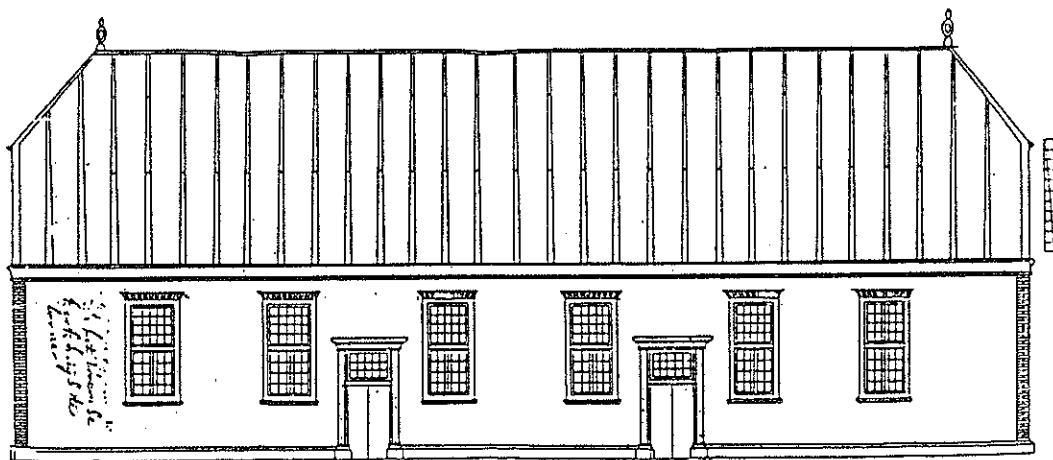
P U B L I C A T I E

Ridderschap en Steden / de Staten van Overijssel / in ervaring gekomen zijnde / dat de arme en behoeftige lieden / tot de respectieve Roomsgezinde Gemeenten dezer Provincie gehorende / zeer kwalijk worden gealimenteerd / hebben goedgevonden / hunne zorg ook over dezelve uit te strekken / en die voorziening te doen / dat daar aan wordt geremedieerd / en dezelve Armen en behoeftigen van de nodige ondersteuning verzorgd / ten welke einde hebben gearresteerd het navolgend Reglement / willende begeeren / dat het zelve in alle zijne deelen punctueel zal worden agtervolgd en stiptelijk nageleefd.

R E G L E M E N T

Art. I

In alle Roomsche Gemeenten ten platten Lande dezer Provincie / tot een gepermitteerd Kerkhuis gehorende / zullen vier Armbezorgers worden aangesteld / die gekozen zullen moeten worden uit de gegoedste en kundigste Ledematen der voorsch(even) Gemeenten / behoorlijk ervaren in het lezen en schrijven / en capabel / om behoorlijke aantekeninge te houden.

De oude, in 1794 voltooide, Waterstaatskerk voor de R.K. eredienst. Deze kerk heeft gestaan op de plaats waar thans de Mariakapel aan de Koppelsbrink is te vinden.

II.

Niemand der Roomsche Ingezetenen / tot die Gemeenten behoorende / zal vermogen te verweigeren / dezen last als Armbezorger op zig te nemen / bij eene boete van tien goudguldens / te verbeuren ten behoeve van den Armen der voorz(eide) Gemeente.

III.

In de Roomsche gemeenten / onder welke vele en differente Boerschappen resortteeren / zullen de schikkingen en aanstelling der voorz(eide) Armbezorgers in diervoegen moeten geschieden / dat dezelve eenigzins door de geheele gemeente uitgebreid wonen / zoo dat men ten minsten in twee of drie aaneengrenzende Boerschappen / een Armbezorger gevonden worde.

IV.

De eerste aanstelling der Armbezorgers zal geschieden door de gemeenten; en vervolgens door die Boerschappen welke zodane Armbezorgers moeten verkiezen: en van die aanstelling of verziezing zal aan den Roomsch Priester moeten kennis gegeven

V.

De Armbezorgers zullen den tijd van vier Jaren moeten dienen; en zullen alle Jaar twee derzelve afgaan: zoo dat twee der vier eerstaangestelden / voor de eerste maal / maar een Jaar zullen dienen. En zullen de nieuws aan te stellen Armbezorgers uit een ander Boerschap verkozen worden: ten welke einde in elke Roomsche Gemeente eene Tourbeurt zal plaats hebben van de Boerschappen / die op elkander volgen zullen / en door denzelven in het Protocol aantekening gedaan zal worden.

VI.

Van de voorz(eide) Armbezorgeren zullen zich altijd / op de Zon- en Feestdagen / twee in hunne Kerkhuizen of Kerkschuren laten vinden om aldaar aan de deur / met een zakje of bus / van alle inkomende perzoonen eenig geld / ten behoeve van de Armen / te collecteeren.

VII.

Het gecollecteerde geld zal / na het eindigen van den dienst / door de Armbezorgeren / ten overstaan van den Roomsch Priester / of zijnen gepermitteerden Capellaan / worden geteld / geborgen / en in twee boekjes opgeteekend / waar van het eene telkens aan den Priester zal worden overhandigd; en het ander onder de Armbezorgeren verblijven.

VIII.

De Armbezorgers zullen / onder opzigt van den Rooms Priester / eene Lijst moeten maken van alle Armen / tot hunne Gemeenten behorende: daar onder niet brengende luyaards / verkwisters / of zoortgelijken: maar alleen waarlijk ongelukkige en behoef-

PUBLICATIE.

Ridderschap en Steden / de Staten van Overijssel / in erbaring gekomen zunde / dat de arme en behoeftige lieben / tot de respectiebe Kloonsgezinde Gemeenten deser Provincie behoorende / zier kwalijk woorden gealmentreerd / hebben goedgehouden / hunne zojn ook over dezelve uit te strekken / en die wooslening te doen / dat daar aan woode gere-meblerd / en bezelbe Armen en behoeftigen van de nobige en behooslyke ondersteuning verzojgd / ten welken einde hebben gearcesterd het nabolgend Reglement / wilsende en begerende / dat het zelve in alle zyne beelen punctuelijk zal woorden achtervolgd en stiptelijk nageleesd.

R E G L E M E N T

Art. I.

In alle Kloonsche Gemeenten ten platten Lande deser Provincie / tot een gepermiteerd Kerkhuis gehorende / zullen hier Armbesjoggers woorden aangesteld / die gekozen zullen moeten woorden uit de geroestste en kunnigste Ledematen der woosjs: Gemeenten / behooslyk erbaren in het lezen en schrypen / en rapabel / om behooslyke aantekeninge te houden.

II.

Niemand der Kloonsche Ingezetenen / tot die Gemeenten behoorende / zal vermogen te verweigeren / bezen last als Armbesjogger op zig te nemen / by een boete van tien goudgulden / te verbeuren ten behoebe van den Armen der woosjs: Gemeente.

III.

In de Kloonsche gemeenten / onder welke vele en differente Woerschappen esjotterren / zullen de schikkingen en aanstelling der woosjs: Armbesjoggers moeten verhooren / en van die aanstelling of verhooring zal aan den Kloonsch Pijester moeten kennis gegeven woorden / om in een baar toe aangelegd Protocol baar van aantekening te doen.

IV.

De eerste aanstelling der Armbesjoggers zal geschieden door de gemeenten / en vervolgens door die Woerschappen welke zodane Armbesjoggers moeten verhooren / en van die aanstelling of verhooring zal aan den Kloonsch Pijester moeten kennis gegeven woorden / om in een baar toe aangelegd Protocol baar van aantekening te doen.

V.

De Armbesjoggers zullen den tyd van hier Jaeren moeten dienen / en zullen alle Jaer twee derzelbe afsnaan: zoo dat twee der vier eerst-aangestelden / door de eerste maal / maar een Jaer zullen dienen. En zullen de nieuws aan te stellen Armbesjoggers uit een ander Woerschapp verhooren woorden: ten welken einde in elke Kloonsche Gemeente een Courbeurt zal plaats hebben van de Woerschappen / die op elkaander volgen zullen / om baar uit de verhooring te doen van welke Courbeurt by de eerste aanstelling aan den Kloonsch Pijester kennis gegeven / en door denzelben in het Protocol aantekening gedaan zal woorden.

VI.

Van de woosjs: Armbesjoggers zullen zig altyd / op de Kon- en freestagen / twee in hunne Kerkhuizen of Kerkshuren laten binden om aldoor aan de beurt / met een Zaken of Bus / van alle inkomende personen enig geld / ten behoebe der Armen / te collecteren.

VII.

Het gecollecteerde geld zal / na het eindigen van den dienst / door de Armbesjoggers / ten overstaan van den Kloonsch Pijester / of zynen gepermiteerden Capellaan / woorden geteld / gebojgen / en in twee boekjes opgeterend / waar van het ene telkens aan den Pijester zal woorden overhandigd / en het ander onder de Armbesjoggers verhoopen.

VIII.

De Armbesjoggers zullen / onder opzigt van den Kloonsch Pijester / ene Apst moeten maiken van alle de Armen / tot hunne Gemeenten behoorende: baar onder niet byzengende lapaards / verkwijsters / of zoogtgrifpen: maar alleen waarlyk ongelukkige en behoeftige Armen / woosjs: naamlyk ziekelijke en gebrekyke menschen / weduwen en wezen / ondersteuning benoosigd hebbende en begerende / aan welken zy dan de benoosigde uitdeeling zullen doen.

IX.

Zy zullen een vasten en bepaalden dag in de week hebben / op welken zy de uitdeeling aan de Armen zullen doen / op dat alles met des te meer gemak en opzede geschieden kan / en de Apst der woosjs: Armen / naar welke de uitdeeling geschiedt / woosjs: aan den Kloonsch Pijester vertoonen.

X.

Zy zullen zoo veel doenslyk / toezien / dat de Armen geen misbruik maiken van de ondersteuning / aan hun verleid woorden: of / zulks onoverwindende / de zodanigen van de Apst / met woosjs: kennis van den Kloonsch Pijester aflaten / en aan hun grene bebeteling weder geben / door dat zy zig geleerd hebben.

XI.

Zy zullen / in elk Jaer / door den eersten Febyuare / aan den Kloonsch Pijester / en twee nieuws-aankomende Armbesjoggers / rekening van hunne Collecte / en van andere fondsen tot den Armen gehorende / of tot derzelver overstand ontvangren / doen en overgeben.

XII.

Wanneer uit het doen van woosjs: Rekening magt blyken / dat de Armen der Gemeente uit de ontvangene penningen niet behooslyk kunnen verpleegd woorden / zal er door de Armbesjoggers ene uitzetting moeten gedaan woorden over de Kloonsche huisgezinnen / tot die gemeent be-hoorende / en elk huisgezin getarerd woorden naar evenredigheid en in overeenkomst der Let-Cedulen van het Geslagt en Gemaal / waar op de woosjs: huisgezinnen zyn aangeflagen. En zullen derzelbe Let-Cedulen van Geslagt en Gemaal van de Kloonschegezinde kerren / door de Schouten / Collecteurs / of Zetters / aan de Armbesjoggers / op derzelver verzoek / en tot derzelver kosten uitgereikt woorden.

XIII.

De aldus uitgezette penningen zullen door de Armbesjoggers woorden ingehouderd: en door zoo verre zy enige onwilligen mochten ontmoeten / woosjs: uitzetting te holdoen / zullen zy daar van ene Apst sozmeeren / en derzelbe / door hun betrekking / aan den Heere Drost des Quartiers overgeben / ten einde de onwilligen tot nakoming van hunne verpligting te woosjs: zaken.

XIV.

Door de respectiebe Kloonsch Pijesters zal alle Jaer / door het einde der maand Febyuare aan de Heeren Dosten Kapost gedaan woorden / of de gezegde rekening van de Kloonsche Armenwoosjs behooslyk is geschied / en de verpleging gedaan / ten einde dat woosjs: Heeren Dosten / wanneer in het een of ander nabere woosjs: opening magt woorden verzecht / op den eersten ordinaren Landdag waar van aan Ridderschap en Steden de nobige opening zouden kunnen geben.

Aldus gedaan binnen Zwol den 17 April 1794.

Ter Ordonnantie van Hooggemelde Heeren Staten,

M: TYDEMAN.

tige Armen / voornaamlijk ziekelijke en gebrekelijke menschen / aan welke zij dan de benoodigde uitdeeling zullen doen.

IX.

Zij zullen een vasten en bepaalden dag in de week hebben / op welke zij de uitdeeling aan de Armen zullen doen / op dat alles met des te meer gemak en orde geschieden kan; en de Lijst der voorsch(reven) Armen / naar welke de uitdeeling geschiedt / vooraf aan den Roomsch Priester vertoonen.

X.

Zij zullen zoo veel doenlijk / toezien / dat de Armen geen misbruik maken van de ondersteuning / aan hun verleend wordende: of / zulks ondervindende / de zodanigen van de Lijst / met voorkennis van den Roomsch Priester aflaten / en aan hun geene bedeeeling weder geven / voor dat zij zig gebeterd hebben.

XI.

Zij zullen / in elk Jaar / voor den eersten February / aan den Rooms Priester / en de twee nieuws-aankomende Armbezorgeren / rekening van hunne Collecte / en van andere fondsen tot den Armen behorende / of tot derzelve onderstand ontvangen / doen of overgeven.

XII.

Wanneer uit hun doen van voorsch(reven) Rekening mogt blijken / dat de Armen der Gemeente uit de ontvangene penningen niet behoorlijk kunnen verpleegd worden / zal er door de Armbezorgeren eene uitzetting moeten gedaan worden over de Roomsche huisgezinnen / tot die gemeente gehorende / en elk huisgezin getaxeerd worden naar evenredigheid en in overeenkomst der Zet-Cedulen van het Geslagt en Gemaal / waar op de voorsch(reven) huisgezinnen zijn aangeslagen. En zullen dezelve Zet-Cedulen van Geslagt en Gemaal van den Roomschegezinde boeren / door de Schouten / Collecteurs / of Zetters / aan de Armbezorgeren / op derzelve verzoek / en tot derzelve kosten uitgereikt worden.

XIII.

De aldus uitgezette penningen zullen door de Armbezorgeren worden ingevormderd: en voor zoo verre zij eenige onwilligen mogten ontmoeten / weigerig zijnde voorsch(reven) uitzetting te voldoen / zullen zij daarvan eene Lijst formeeren / en dezelve / door hun beteekend / aan den Heer Drost des Quartiers overgeven / ten einde de onwilligen tot nakoming van hunne verpligting te noodzaken.

XIV.

Door de respective Roomsche Priesters zal alle Jaar / voor het einde der maand February aan de Heeren Drost Report gedaan worden / of de gezegde Rekening van de Roomsche Armenvoogden behoorlijk is geschied / en de verpleging gedaan / ten einde

dat voornoemde Heeren Droasten / wanneer in het een of ander nadere voorziening mogt worden vereischt / de nodige opening zouden kunnen geven.

Aldus gedaan binnen Zwol den 17 April 1794.

Ter Ordonnantie van Hooggemelde Heeren Staaten,
M. TYDEMAN.

Te Zwolle, gedrukt bij S. Clement, en Zoon F. Clement, Drukkers van de Ed. Mog. Heeren Staaten van Overijssel.

Bron: Arcief St. Stephanusparochie te Borne.
d.d. 17.04.1794.

GENEALOGIE

De Nederlandse Genealogische Vereniging, Afdeling Twente, verzoekt ons aan de leden van de Heemkundevereniging ter kennis te brengen, dat ze beschikt over veel gegevens die ook door onze leden gebruikt mogen worden. Het handelt over een aantal archiefbronnen die getranscribeerd zijn uitgegeven en over de Genealogische Databank Twente (dit is een computerbestand waarin men voor u kan zoeken) met gegevens over Twente, een deel van Duitsland en Vlaanderen. Als er leden zijn die hiervoor interesse hebben, kunnen zij zich vervoegen bij onze secretaris die over een lijst van uitgaven beschikt en een aanvraagformulier heeft voor het bovenstaande.

Op zaterdag 12 april 1997 zal de genealogische vereniging een kontaktdag houden in de Bijenkorf te Borne, waar u van harte welkom bent.

SPROKKELS

Uit het tweede proefnummer van de Bornsche Courant,
21 Juni 1902.

VERGADERING van den Raad
der gemeente Borne op Zaterdag
14 Juni 1902.

Aanwezig: Alle leden.

Voorzitter: de Burgemeester.

De voorz. opent de vergadering, waarna de notulen der vorige vergadering worden gelezen en onveranderd gearresteerd.

De navolgende ingekomen stukken worden voorgelezen en behandeld:

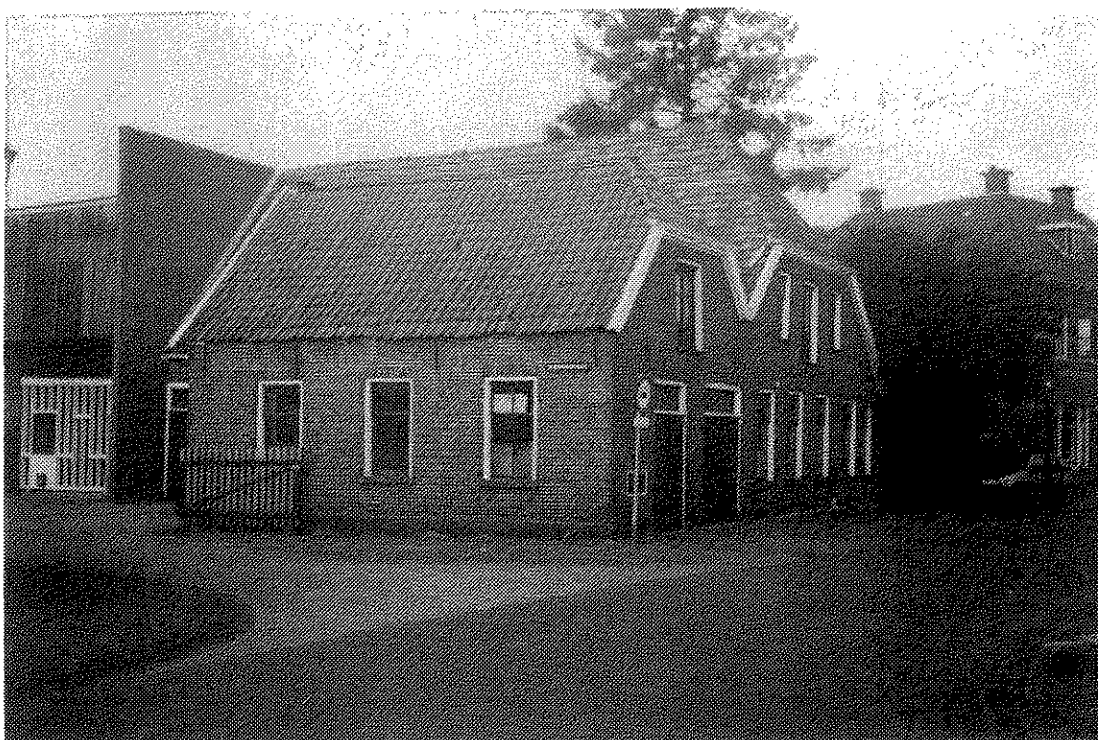
.....

De Voorz. brengt nog vóór, dat door den uitgever der nieuwe „Bornsche Courant” vergunning is gevraagd het wapen der gemeente te mogen voeren, waartegen geen der leden enig bezwaar heeft.

G.P. ter Braak.

MONUMENT 4

Oorspronkelijk was dit gebouw, aan de Brinkstraat No 16, een woonhuis annex werkplaats. Het is gebouwd in het midden van de 19^e eeuw in landelijke bouwstijl met zesraams vensters. De bakstenen gevels zijn voorzien van gepleisterde plinten. Van de twee afgewolfde zadeldaken is het noordelijke deel belegd met blauwe sluitpannen en zuidelijke deel met rode pannen. Het op de hoek van de Hambroickstraat gelegen pand is thans geheel in gebruik als werkplaats van een aannemingsbedrijf. Deze heeft het pand aan de achterzijde meer bedrijfsruimte gegeven door de aanbouw van een houten loods.

Het pand is van historische- en stedenbouwkundige waarde en past zeer goed in deze straat met zijn rustige dorpse sfeer, mede door de directe aanpaling aan de weg.

Nen noaldenstek en nen bezzemstrek holdt t hoes glad

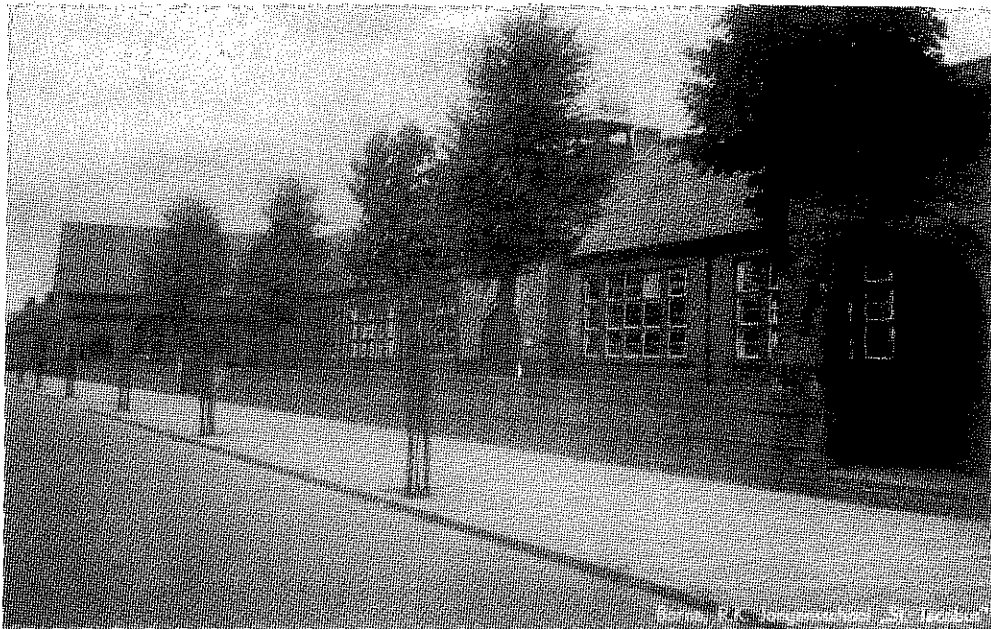
VROOGER 4

Een bekend Limburgs liedje begint met:

*Doe ik nog zo'n junkske war,
zo van een joar of zes...*

Zo wil ik ook beginnen.

Dow ik in juni 1928 veer joar wöddn, dow wöddn ik noar de fröbelschool (groep 1 heet dat tegenwoordig geleuf ik) brach, achter op de fiets bie Jo van Broakn Wilm. Dat is ne tante van Taxi Konink... Noa de fröbelschool gung ik noar de grote school. Dat was de Jacobusschool in nen Es. Doar hef zich ok heel wat afspöld. Gen schokkende dinge of zo, mer ze blieuwd oe toch wa bie. Ik was bie de zogeneumde melkdrinkers. Dat was toentertied good bedoeld mer ik lussn gen melk (nog nig). Mer goodschiks of kwoadschiks ik moz het opdrienkn. En ie begriep netuurlik wa, ik was nog nig boetn of het kwam dr al wier oet. Dat gung zo t hele joar duur.

Ik leup reggelmoatig de klassn duur. Eenmaal in t joar haddn wiej groot feest. Dat was t feest van t Heilig Hart (de katholiekn oender oe zult t zich misschien nog wa herinnern). Ieder jong van de hele school brag dan bloomn met. Koornbloem, megrieten, pioenroozn en nog vol meer. Dee wöddn daagsn van tevuurten brag. Geit Oude Munnink (destieds konsjersje) rangschiknse ze 's avonds en as wiej dan vriedagssmons op school kwam, was t achter in n gaank oawer de volle breedte, ne zee van bloomn. Volgens miej was dat n heel groot raam met gaes dr op en door wöddn dee bloomn dan in stökkn. In t middn stun n heel groot beeld van oens Leemn Heer en door umken n heel

groot hart van rooie bloomn en wieders vol met bloomn en nog es bloomn. Iej kunt oe vuursteln dat as wie in de school kwamn (duur de voorduur; aans mossen wie achterum) wiej totaal oawerdoenderd warn. De ah's en oh's warn nig van de lug. Wat wil ie ook. Woe wazzn toen jongs van 6 tot 12 joar. Leu, dat is nig meer, dat kump nig meer. Mer t blif oe wa bie.

Later gung ik noar de ULO. Dat was bie j de meesters Board, Zwiep en Kleen. Dat warrn meester Vermeulen (n Board, want den har nen breedn voln board) meester Elferink (n Zwiep, want dat was nen langn magern pierlala) en meester Rengerink (t Kleen, want dat was n kort klein keerlkn met n kaaln kop). As t spölkwarteer was dan stunn ze met hun dreejeen vuur t raam te kiekn. De wienterdag as t har vreurn dan wazzn de muurn um t schoolplein wit oetslaagn en dan bleuzn wiej met grote letters B Z K op de muur. De meesters zaggn dar netuurlik ok wa mer ze zeern niks want t was ok t meerck van proemtebak. Tookn moal zak oeleu verteln hoo ik bie j Spanjaard kwam en hoo t doar toogung.

Nahoj Moobeznag.

WIE WOONT WAAR? (4)

We vervolgen onze speurtocht naar de bewoning van de Grotestraat en doen daarbij ook een stukje aan van de Oude Almelo-sche weg. De oude bronnen over de bewoning zijn niet altijd even duidelijk maar de invulling zoals hier gegeven wordt, is naar beste weten en na ampel overwegen gegeven. Zie voor de nummers, evenals bij vorige overzichten, de bijgevoegde kaart.

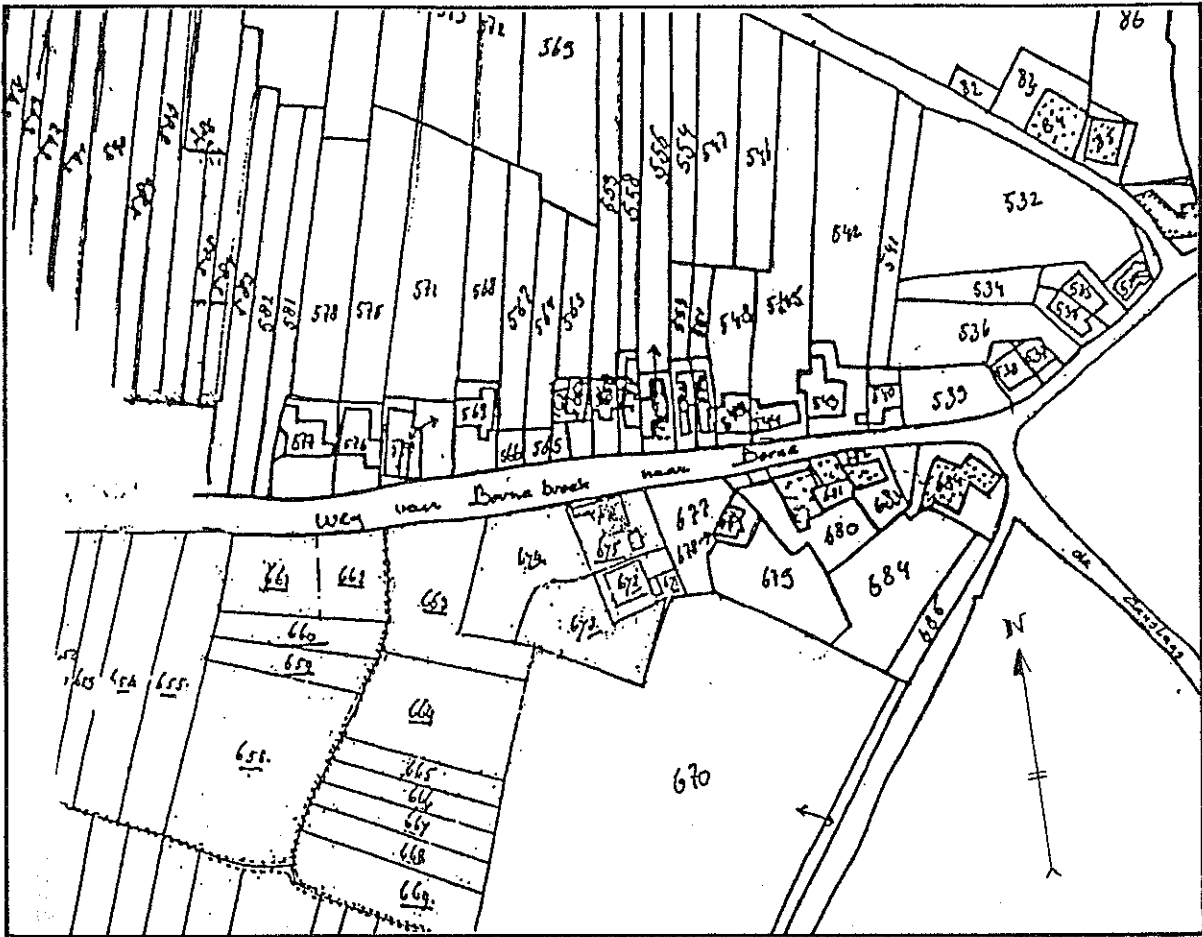
83 Herberg "'t Rode Hert" in 1830, nu staat er aan de Oude Almeloscheweg op deze plaats een dubbel woonhuis.

85 Dit was eens de lijftucht van de Meijershof. In 1795 verkoopt de familie Eenhuis het huis met bijbehorende grond aan Swier Everink; thans bewoond door de fam. J.B. Immerman, bakker. Het huis is o.a. bewoond geweest door de fam. Tromp waarnaar de Trompgaarden is vernoemd en de lijftucht werd in 1747 bewoond door de fam. Holthuis.

In het markeboek van Senderen wordt aangegeven "De Meyer aan de es in 1642 een stede uitgesat". Hier zal zeker de familie Tromp gewoond hebben, in dit huis, de lijftucht van de hofmeijer.

532 Op deze plaats heeft eens het logement "De Zwaan" gestaan van de familie Muller of Mulder.

Bekend is dat hier in 1680 Wolter Muller woonde met zijn vrouw Anna Beer, die omtrent die tijd zijn getrouwd. Zij zijn hier een logement begonnen. Hun zoon, Herman Muller, geboren in het logement, huwde in 1713 met Euphemia Knuif afkomstig van de "Knuifshöfte" gelegen op het Bornse Veld ongeveer op de plaats

van de slagerij van Rensink in de Hofstraat. Zij gingen wonen op het perceel waar nu de R.K. Stephanuskerk staat. Zij hadden samen 5 kinderen waarvan zoon Wilhelmus priester werd. Deze is als kapelaan te Raalte overleden.

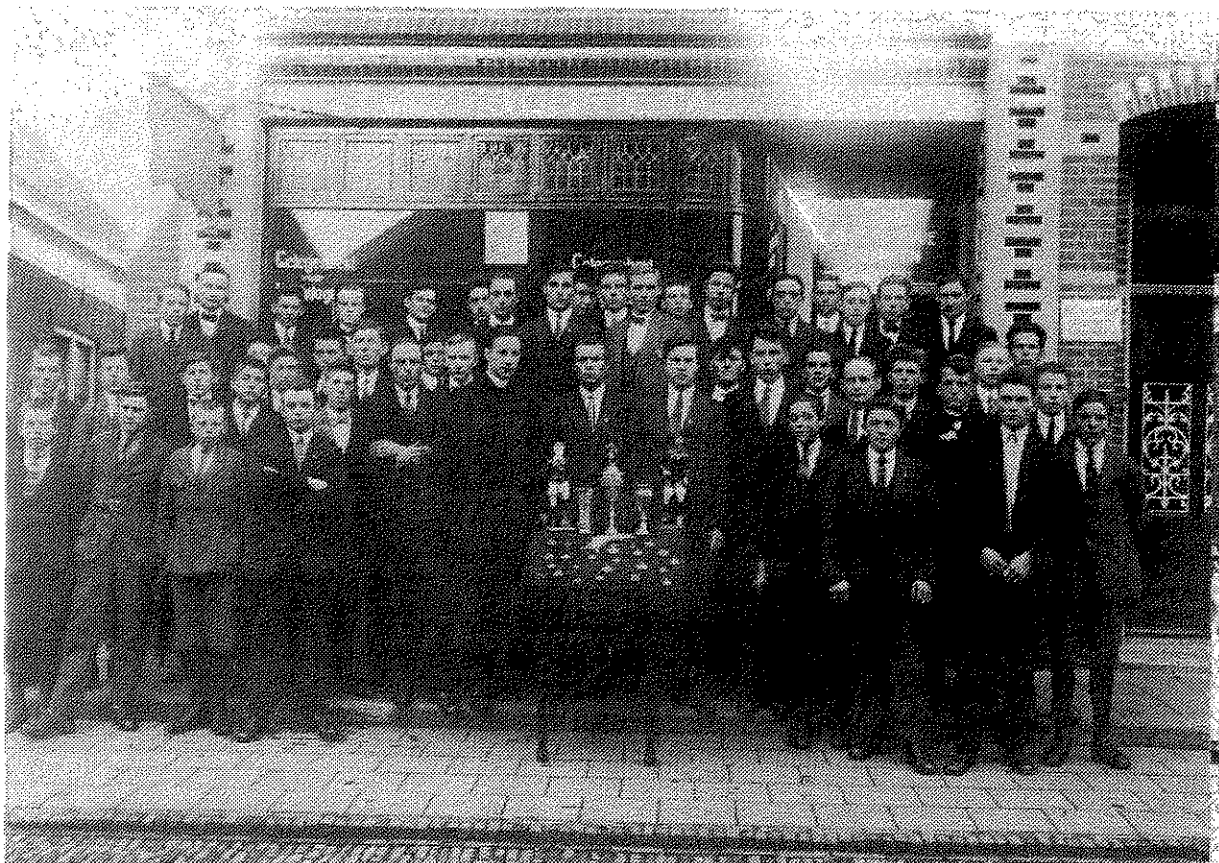
De broer van Herman, Gerard Muller, bleef in het logement wonen en huwde in 1731 Elisabeth de Meyer, verwant aan Stephanus de Meyer, pastoor te Hertme. Van hun kinderen die genoemd worden was o.a. Joes Lambertus Mulder pastoor te Sint Nicolaasga in Friesland.

Het logement liep niet naar wens. In 1757 hebben Willem Beernink en zijn vrouw Fenneke Saalkers het pand gekocht voor 1226 gulden, 10 st., 8 p. Dochter Johanna Mulder, gehuwd met Tenk, had zijn inboedel gekocht en zo kon Gerard Mulder, haar vader, blijven wonen en de zaak voortzetten. Haar broer Gerrit, gehuwd met Catharina Wemers, heeft het logement van zijn vader overgenomen. Johanna Mulder, voor de tweede maal gehuwd met Bernard Koitenbrouwer, had de zorg voor de boedel, die zij tijdens het leven van haar vader had verkregen, op zich genomen.

In 1774 koopt zij, samen met haar zuster Anna, de herberg, brouwhuis en brouwerij van wed. Beernink Saalkers voor de som van f. 1000,00. Zij woonde, samen met haar heer-broer indertijd in Friesland op de "Heide Grieterij Doniawerstal".

Op 28 jan. 1804 krijgt E.M. Tenk, waarschijnlijk een zoon uit het eerste huwelijk van Johanna Mulder, volmacht om "De Zwaan" te verkopen aan de ed. Jan Pol. In 1807 heeft de moeder van, de wed. Pol-Natrop, de gaarden en huisstede verkocht aan Jan Hulshoff en zijn vrouw Johanna Smit. Daarna is Jacob Hulshoff eigenaar van dit perceel, een deel van het perceel van zijn vader Jan Hulshoff. "De Zwaan" is voorgoed verdwenen, alleen de naam leeft nog voort in de naam "Zwaan'n Bet'n".

531 Jan Willemse en Ale worden in 1748 genoemd als bewoners van dit pand. In 1768 heeft Herman te Misdorp, die het dan bewoont, dit pand voor f. 400,00 verkocht aan de weduwe Isaak Hulshoff en nog obligatie te zijner laste van f. 250,00 met verlopen rente van f. 159,00. In 1816 is Mannes Bisdorp bewoner/eigenaar. De weduwe Bisdorp-Krakers verkoopt het huis aan Johanna Smit, weduwe van Jan Hulshoff. In 1828 wonen hier G. Galeman en zijn vrouw N. Berendsen en is Jannes Spekreis

Leden van NEO vierden in 1924 het 50-jarig bestaan van hun voetbalvereniging in het zojuist geopende geheelonthouderscafé Sobrietas.

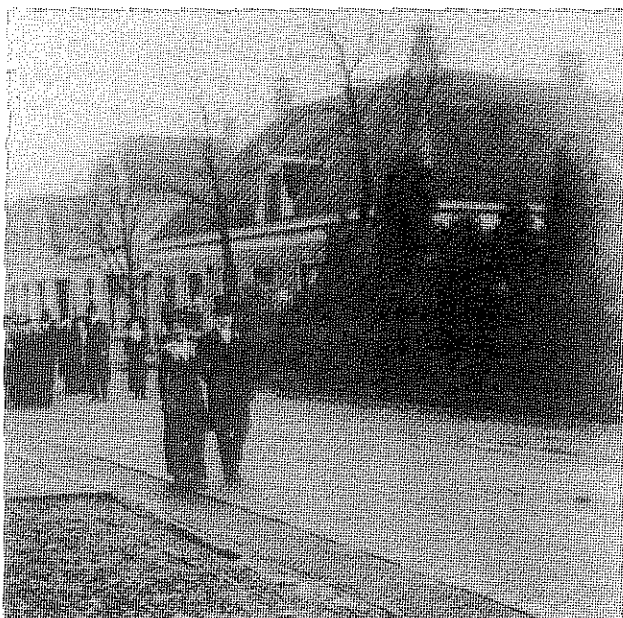
eigenaar. Op deze plaats richtte Pastoor Elskamp in 1924 een koffiebar op. Deze bleef bestaan tot 1934. Hij was n.l. onder de indruk van het vele drankgebruik en trachtte op deze manier dit gebruik te matigen. Het gebouw Sobrietas is gebouwd door aannemer Kuiper. Later zijn in dit pand galanterie Hilverink en slager Meinema gevestigd. Op de hoek is voor Groot-Rouwen in 1925 een huis en café gebouwd.

533 Gerrit Helmig verhuurde in 1746 de helft van dit huis aan Jan Saleman. De andere helft werd bewoond door Klief Egbert. In datzelfde jaar verkoopt Hendrik Schoemaker deze helft aan Jan Saleman. In 1748 woont in deze helft van de "Schoemakerswoning" Hendrik Schoemaker en Janna. In 1760 zijn Wolter ter Haar en Johanna Schoemaker bewoner en eigenaar. De weduwe van B. ter Haar, Geertje ten Stroo bewoont het in 1779, in 1809 opgevolgd door Jan Wolter ter Haar en in 1830 door Gerrit Nijhuis. Eigenaar zijn dan Jannes Klumpers en Aaltje Zoeteman, daarvoor was Jannes Klumpers-Reinders eigenaar. Na Jan Klumpers zijn in 1856 G. Nijhuis en Janna Klumpers eigenaar.

535 De bewoners zijn in 1748 Jan Schoemaker en Fenneke. In 1760 de familie Jan Schoemaker-Bouwmeester en in 1779 Wolter Schoemaker. In 1830 wordt als bewoner genoemd "Jan Schoemaker in de Schoemakerswoning".

In 1872 wordt Isaak Hulshoff als geneesheer genoemd. Hij vestigt zich op deze plaats in 1878. Zijn vrouw de, weduwe van de dokter, verkoopt op 7 januari 1910 "herenhuis, stalling en tuin, frontbreedte 18 meter" voor f. 5000,00.

Op 1 mei 1910 begint C.M. Brouwer hier een drogisterij of zaak. Hij wordt in 1917 opgevolgd door Ten Buren die dan zijn intrek neemt in het doktershuis.

Rechts het huis van dokter Hulshoff, die aan zijn koetsier Groot Rouwen zijn tuin naast het huis vermaakte. Deze liet er een dubbel woonhuis op bouwen. Later kwam in het doktershuis slagerij Ten Buren en Café Ten Buren.

537. Jan Boom wordt in 1748 bewoner als genoemd.

538 De bewoner in 1794 is Hendrik Luyerink, koopman, met Geertruid Abbink. In 1786 had Hendrik van diakenen en kerkeraad van Borne een oud vervallen huisje overgenomen met de verplichting om de "daarin wonende vrouw" tijdens haar leven "een behoorlijke woning" te vergunnen en de "agterstallige herenlasten" daarvoor te betalen. Op 1 december 1787 koopt hij het vervallen huisje of schuur, het vicariehuisje genoemd, voor f. 31,00. Dit huisje stond dichtbij de Weme (de oude N.H. pastorie, thans onderdeel van De Bijenkorf). De herenlasten bedroegen f. 36,00 en er was f. 54,00 aan de organist verschuldigd.

Hendrik Luyerink was tevens ontvanger van reële middelen en collecteur impost op tabak. Hij moest zich borg stellen mede als collecteur van dienstbodengeld. Daarvoor stelde hij zijn huizen borg, n.l. de naast elkaar staande huizen met een waarde van f. 2000,00.

Het is 8 december 1800. naar het zich laat aanzien zit Luyerink in de zorgen. Hendrik Nieuwenhuis koopt de goederen uit zijn winkel, o.a. "een weinig sajjet, pot snuif, balans met houten schalen, oxhoofd met azijn, vat zuurkool en 4 bombergstenen". Nieuwenhuis heeft deze goederen in leen teruggegeven. Het is mogelijk dat Nieuwenhuis ernaast gewoond heeft, want in 1769 wordt Isaak Nieuwenhuis genoemd als bewoner.

Voor 1830 moeten hier gewoond hebben Gradus ten Have met Janna te Wierik. Berend Nieuwenhuis zou hier zijn ingetrouwd met Berendina ten Have.

539 Op 1 mei 1885 koopt Matheus Mulder No. 539 van de weduwe Jacob Nieuwenhuis-Luyerink en heeft hij op deze plaats een huis gebouwd met een winkel. Deze familie Mulder heeft gewoond

Het huis rechts is dat van Matheus Mulder, die het liet bouwen op perceel No. 539, nadat hij dit in 1885 door koop had verkregen van de weduwe Nieuwenhuis-Luyerink. Even verderop staat de kiosk van Kiewik.

op de plaats waar nu de R.K. St. Stephanuskerk staat. Hij heeft hier op het nieuwe adres zijn zaak voortgezet. Matheus Mulder is 17 november 1900 overleden. De laatste bewoners waren Bernard Mulder, organist van de Theresiakerk, samen met zijn vrouw E. of Betsie Knuif ("Zwaan'n Bet'n").

540 Hiernaast heeft de kiosk gestaan van W. Kiewik, thans de modezaak van Hesselink. In 1830 woonde hier Herman Langeler; de eigenaar was Egbert Mulder. In 1882 werd dit huisje verhuurd aan Jannes Langeler, wever, en was H. Mulder eigenaar. Daarna was Pelnkeups de bewoner en B. Mulder eigenaar. Pelnkeups was liefhebber van vogels, voornamelijk vinken. Hij zou veel kooitjes gehad hebben met vinken. Om ze mooi aan het fluiten te krijgen, brandde hij de oogjes van de vinken dicht (vandaar blinde vinken). Langs dit perceel liep een zandpad naar de esgronden, de nu nog bestaande Esstraat.

543 In 1744 moet hier Lambert Weynold gewoond hebben en in 1748 worden Strijkers en Bekkers genoemd. In 1759 kopen Lambert Abbink en Greetje Olthof het halve huis voor fl. 275,00. In 1830 wordt het pand bewoond door de familie Jan Abbink-Hazewinkel. Van 1840 tot 1860 is Gerrit Abbink-Hazewinkel fabrikant van brandemmers en brandslangen en vervaardigt hij zeildoek. Hij komt in conflict met de heer Bles te Rotterdam die octrooi heeft op het vervaardigen van zeildoek en brandemmers. Bles laat op 20 juni 1839 aan Jan Abbink weten, dat hij dit gerust mag doen, maar dat hij geen gebruik mag maken van de verbeteringen neergelegd in het octrooi van Bles.

Bégin deze eeuw stond er op deze plaats een heel groot oud huis met als eigenaar de organist, koopman en winkelier B. Mulder. De bewoner was "De Kor" (Olthof), o.a. kapper Bonke en later kapper Olde Wolbers. Thans woont hier makelaar Marcel Kon.

544 In 1744 woonde en werkte hier Berent Cornelis ter Horst. In het huis maakte hij vlasbraak- en asschenmolens. In voor-
noemd jaar laat Jan ter Horst het panden (beslagleggen), hij laat het huis en verdere zaken in beslag nemen en koopt het in 1746 met alle toebehoren voor f. 400,00. Het staat er als volgt: *1746 Jan ter Horst doet op 18 mei 1744 panden, de meubelen van wijlen Berent Cornelissen te Horst, inventaris en recht op huis, veronderpandende woonhuisje en vlasbrake en de asschen molens met toebehoren en gereedschap en grond op het Bornse Veld tussen de huizen van Hendrik Dijkers en Lambert Weynold, f. 400,00.*

Berend Cornelis ter Horst, geboren circa 1650, was in 1681 gehuwd met Judith Jansdochter ten Cate. Hij was gekomen uit Hengelo en grutter op de Potkamp. Hij was zoon van Berend Jans ter Horst en Grietje Hesselink.

Naar aanleiding van het panden van de goederen van Berend Cornelissen ter Horst, mogen we aannemen dat hij in 1744 is overleden. In datzelfde jaar geeft Gerrit Hermanz. ten Cate bij het gericht een koop aan van een half huis en grond door

hem gekocht onder conditie "so niet Berent Cornelis desselfs beregtigde crediteuren wierde ingelost". Gerrit H. ten Cate had reeds eerder de halve Potkamp gehuurd van predikant Bui-tenhuis "als door Berent ter Horst in eigendom bewoond sinds 5 juli 1726".

Volgens de telling van 1748 moet hier Berent te Weele gewoonnd hebben met G. Smit. In 1777 zou Jan Olthof het halve huis verkocht hebben voor f. 193,00 aan de familie Gerrit ter Haar-Gramans. Van de andere helft was Lucas Velthuis eigenaar, naast Abbink (dit is mij onduidelijk; mede-eigenaar?). In 1796, respectievelijk in 1797 zijn Ter Haar en moeder Gramans overleden en blijkt Frits v.d. Aa erfgenaam van zijn moeder. Abr. Buissant des Amore en Aaltje Hulshoff worden in 1811 als

Het huis met de dakkapel is het pand waar de Lievendag's met de verkoop van manufacturen begonnen. Rechts ernaast was de smederij van Booms Gait (Nieuwenhuis) en daarnaast de slagerij van Donald de Leeuw.

eigenaar genoemd en hebben het halve huis verkocht aan Jan Holtkamp. In 1830 is Jenne Gretenhuis bewoner en Egbert Mulder en zijn vrouw Catharina Berflo zijn eigenaar. De andere helft is van de weduwe Morsel-Mensink. Zij verkoopt deze helft van het huis met grond in 1800 aan Arent Jan Quast en Johanna Snuiverink voor f. 100,00. Zij blijken in 1827 nog steeds eigenaar. Op deze plaats zou ongeveer in het jaar 1850 Jozef Lievenboom, "'n smakkerd", met een winkel begonnen zijn. Later hebben de heren Lievenboom een confectiefabriek opgericht,

hoofdzakelijk voor mannenkleding en ook een winkel. Dat is op de plaats waar nu ongeveer de Bakkerssteeg op de Grotestraat uitkomt. Daarna heeft Donald de Leeuw hier een slagerij gehad en Booms Gait een smederij. Alles is intussen afgebroken en er staan hier nu onderwijzerswoningen.

M.G.E. van Harten-Fransen.

Bronnen:

Markeboek van Senderen; Protocolen van het gericht Borne; Volkstellingen 1748 en 1830; Notarieel archief; De Windekorenmeule van het Weleveld; Genalogie Dooptgezinden van C.L. ten Cate; Persoonlijke mededelingen diverse personen (waarvoor mijn dank).

SPROKKELS

Advertenties uit de Bornsche Courant van vrijdag 5 december 1902.

Puik smakende
eigengebrande
KOFFIE.

1ste soort	65	ct.	p.	pond.
2de	"	55	"	"
3de	"	45	"	"
4de	"	35	"	"

T H E E

van 16, 20, 25, 28 en 30 cent p. ons.

A. FROST Gzn,

Depôt van

Otto Roelofs & Zoonen,

AMSTERDAM.

Zondags gesloten.

HEDEN OPNIEUW ONTVANGEN:

Bruine Zak-Ketels,

met zeer lange zakken,

bijzonder geschikt voor ronde en vierkante kachels

Groote sorteering **Strijkijzers,**

in verschillende soorten,

alsmede: **Tinnen Bedflesschen of Bedkruiken**

met schroefsluiting, en

Kolen- en Turfbakken,

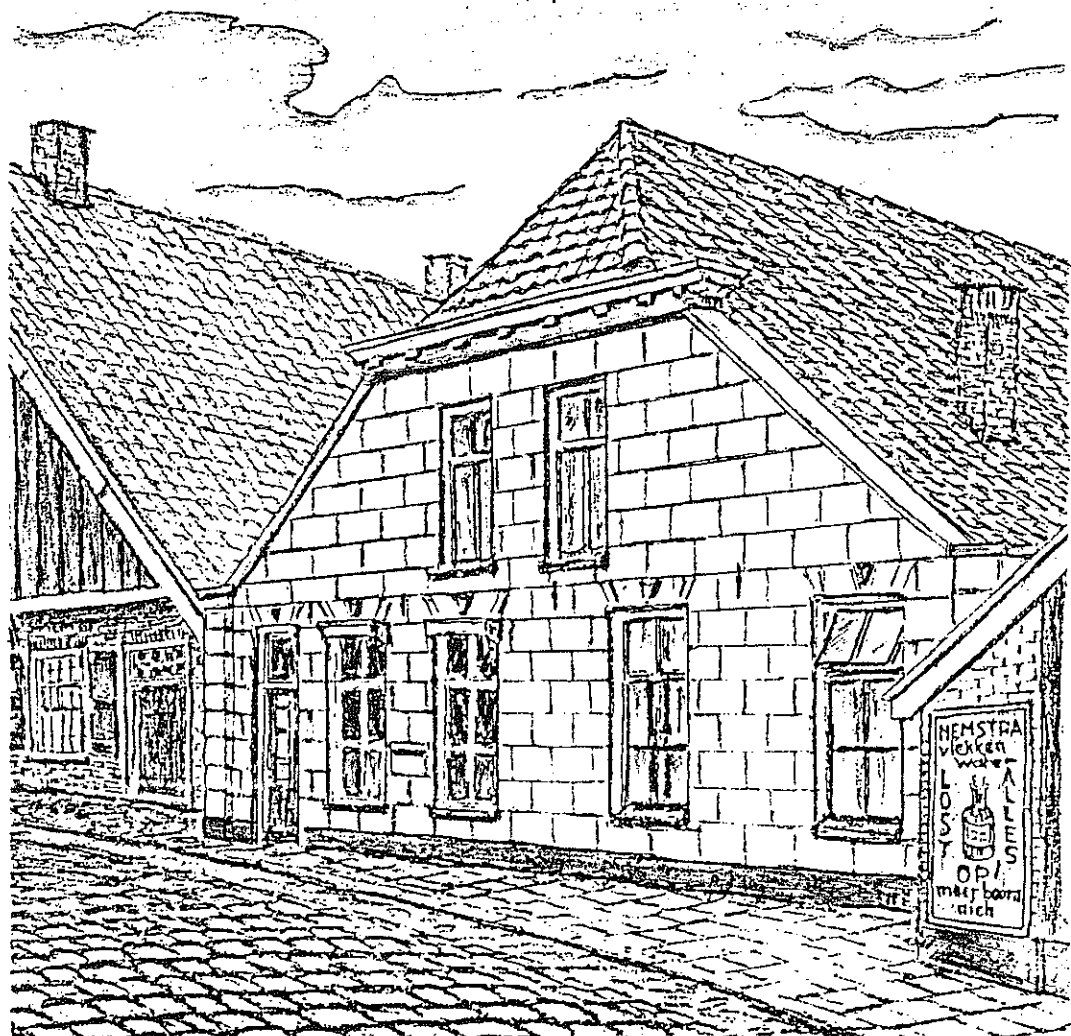
in vele soorten.

Aanbevelend,

B. J. MORSELT Az.

G.P. ter Braak.

OOIT GESLOOPT 3

JBF Leuwerink

Boerenleenbank 1940

naar div foto's

Deze tekening heeft een combinatie van foto's als voorbeeld, zoals uit "Kiek tocht's", 75 jaar Rabobank en krantenfoto's. In een krant van 1941 lezen we: "Gisteren is men begonnen met het slopen van het circa 200 jaar oude pand van de gemeente-ontvanger aan de Grotestraat. Hiermede verdwijnt een typisch landelijk ontvangerskantoor". Verder lezen we in "75 jaar Rabobank Borne" dat in 1903 de Boerenleenbank is opgericht door J.C.M.B. Knuif, D.J. ter Braak e.a. De Heer Knuif vervulde de functie van winkelier, gemeente-ontvanger en bankkas-sier. De naam Knuif is tot 12 maart 1975 aan de bank verbonden geweest. Dan gaat directeur J. Knuif met pensioen. Hij werd gewoonlijk Josef van de Knuif genoemd. Over het op dezelfde plaats gebouwde nieuwe bankgebouw zullen we het een andere keer nog wel eens hebben. Op deze tekening zien we links een stukje van "'t Strottenhoes" (Egberink) en rechts een deel van het winkeltje van Hilverink met al een echte reclameplaat op de muur!

J.B.F. Leuwerink.

HET ERF "KONINK OP BUREN" EN DE PROTESTANTISERING

In zijn interessante artikel over een in Borne gevonden pachtboekje van het erf "Konink op Buren" in Woolde (BOORN en BOERSCHOP, okt. 1995) schrijft G.A.B. Nijhuis onder meer: *In de loop van de zestiende eeuw werd de katholieke godsdienst verboden: de gereformeerde godsdienst werd opgelegd* (pag. 38). deze gang van zaken staat in de Nederlandse geschiedschrijving bekend als de protestantisering. Waar de calvinisten de baas werden, moesten pastoors plaats maken voor predikanten en werden de scholen gereformeerd. De schoolmeesters, tevens koster, moesten net als de predikanten de gereformeerde belijdenisgeschriften ondertekenen.

Het erf "Konink op Buren" dat zeker sinds 1726, maar volgens Nijhuis al veel eerder in het bezit van de gereformeerde kerk van Hengelo was, zal oorspronkelijk tot de goederen van de katholieke kerk van Hengelo hebben behoord. Wanneer heeft de overgang van katholiek naar gereformeerd plaatsgevonden?

Calvijn, wiens leer in Twente nauwelijks ingang vond.

Het lijkt uitgesloten dat deze protestantisering, zoals Nijhuis zegt, in de zestiende eeuw tot stand is gekomen. Voorwaarde voor een machtsovername door de gereformeerde kerk was militair succes. Pas als Staatse troepen de Spaanse soldaten hadden verdreven en het bestuur stevig in handen hadden, kon de protestantisering op gang komen. Daarvan was gedurende vrijwel de gehele zestiende eeuw geen sprake. Oost-Nederland was strijdtoneel en had voortdurend te lijden onder Spaanse invallen. Toen het Staatse leger onder Ernst Casimir in 1597 Oldenzaal en Enschede veroverde, leek daar verandering in te komen. Maar de herovering van het verloren terrein door Spino-la in 1605 zorgde ervoor dat de oude situatie terugkeerde.

Van Staats gezag was nog jarenlang geen sprake: de situatie op het Twentse platteland bleef onzeker. Onder deze omstandigheden had een verbod van de katholieke godsdienst door de Staten geen enkele zin. In 1610 sloten de Staten-Generaal een overeenkomst met de aartshertogen Albertus en Isabella, die duidelijkheid tijdens het bestand moest scheppen. Het omstreden platteland zou onder de Staten-Generaal komen, maar met betrekking tot de godsdienst zou alles bij het oude blijven.

Konkreet betekende dit voortzetting van de katholieke dominantie. De deken van Oldenzaal liet in alle Twentse kerken afkondigen dat andere dan katholieke kerkdiensten verboden werden.

De boerderij "Cönnink op Buren"

Er waren op dat moment nog maar weinig gereformeerden in Twente. Na de verovering door Ernst Casimir in 1597 gingen enkele pastoors over tot de reformatie. Onder hen was Johan Niehoff, pastoor van Borne. Maar het overgrote deel van de katholieke geestelijken bleef de moederkerk trouw. Gereformeerden in het "bevrijde" deel van Overijssel was dit Twentse papisme een doorn in het oog. Met name de classis Deventer klaagde steen en been. Maar ook nadat in 1628 Frederik Hendrik Oldenzaal heroverde en de druk op de katholieken groter werd, kregen de gereformeerde predikanten nauwelijks vat op de Twentse bevolking. De protestantisering werd niet of onvoldoende gesteund door de overheid. In Oldenzaal kregen de katholieken in 1628 de Sint Plehelmuskerk terug. De Staten van Overijssel beloofden het katholicisme in heel Twente de positie die het tijdens het Twaalfjarige bestand had gehad te laten behouden.

In hoeverre er protestantisering plaats vond, kan worden afgeleid uit de vestiging van predikantsplaatsen in Twente.

Die vond maar heel langzaam plaats. Voor het erf "Konink op Buren" was de situatie in Hengelo natuurlijk van belang. Welnu, we weten dat de kerk daar pas in 1643 zijn eerste predikant kreeg. Op plaatsen waar wel predikanten waren, hadden zij het niet gemakkelijk. In kerkelijke acta lezen we voortdurend over hun karige traktementen. Bij herhaling wordt er bij de "guetheeren" op aangedrongen de kerkelijke en geestelijke goederen te gebruiken voor het onderhoud van predikanten en schoolmeesters.

Ook in Borne leed de dominee armoede.. In een overzicht van 10 Overijsselse predikanten die van een veel te laag salaris moesten rondkomen, wordt vermeld dat hij 270 gulden verdiende. Daarvan moest hij eenderde deel afstaan aan de laatste katholieke pastoor. Het mag een wonder heten, dat dominee Herman Wellemeijer van Steinfurt zich desondanks bereid verklaarde naar Borne te komen en zich "met d'opcomste" tevreden te stellen.

Toen het Staatse gezag na de vredesluiting in Munster in 1648 voorgoed werd gevestigd, kon de protestantisering ter hand worden genomen. Maar voor een succesvolle machtsovername door de calvinisten was het nu te laat. De omstandigheden waren veranderd. Gereformeerde expansie werd nog wel met de mond beleden, maar niet in praktijk gebracht. Waar de calvinistische kerk probeerde het katholicisme terug te dringen, stuitte het op een sterk en vernieuwd geloof. De contra-reformatie had in Twente de tijd gehad voor nieuwe bezieling te zorgen.

In die late protestantisering ligt de verklaring voor het groot aantal katholieken in Twente. In Borne was in 1839 nog 72,65% van de bevolking rooms-katholiek. Wel is dat percentage sindsdien afgenomen, maar nog altijd maken zij een aanzienlijk deel van de populatie uit. En wat de "reformatie" van het erf "Konink op Buren" betreft, die zal op z'n vroegst in de tweede helft van de zeventiende eeuw hebben plaatsgevonden.

G. Groenhuis.

Literatuur.

1. J. Reitsma en S.D. van Veen.
Acta van de provinciale en particuliere synoden....Overijssel, Groningen, 1899.
2. Nederland in de zestiende- en zeventiende eeuw, 3^e druk, Amsterdam, 1964.
3. P.H.A.M. Abels.
De broederen van Twenthe; Een studie van de eerste Twentse dominees (1597-1678), Hengelo, 1984.

ONZE OUDE STEFANUSKERK NADER BEKEKEN 1

Christus op de regenboog.

Mag ik mij aan u voorstellen. Mijn naam is Stefanus. Men noemt mij ook wel de "Oude Stefanus". Als gevolg van een echtelijke ruzie schijnt er ergens een broertje van mij te bestaan. Hiermee zal ik u niet vermoeien. Mijn geboortjaar is onbekend, wel is bekend dat ik mijn huidige staat heb bereikt in het jaar 1482. Reeds toen ging ik al een paar honderd jaar mee. De komende tijd hoop ik u regelmatig te kunnen vertellen over de kerk waar u zo graag komt. Deze allereerste keer wil ik graag met u doorlopen naar het koor. En dat om de aandacht te vestigen op een van de vele muurschilderingen.

Hoog boven in het koor zien we de figuur van Christus, afgebeeld als rechter en geflankeerd door een man en een vrouw. Om het kerkvolk, dat veelal niet kon lezen, vertrouwd te maken met de bijbelse verhalen, werden de personen afgebeeld omgeven door symbolische attributen. De tijd heeft de kleuren vervaagd en in onze tijd is de betekenis van symbolen ook niet meer zo helder. Daarom aan de hand van een oude foto een korte beschrijving van wat er oorspronkelijk duidelijk te zien was.

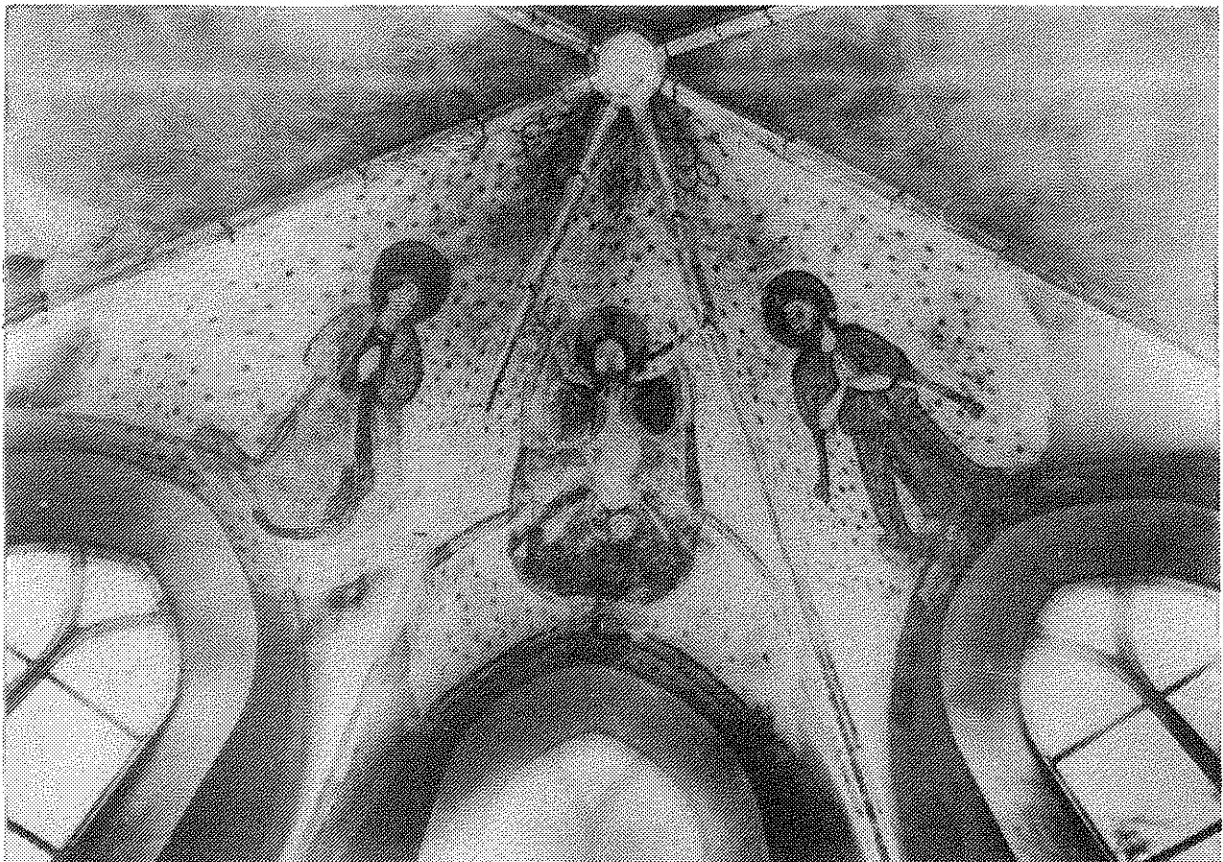

Foto gemaakt rond 1920 door Monumentenzorg.

Christus, de centrale figuur, is hier als Rechter tijdens het Laatste Oordeel gezeten op een regenboog. De voeten rusten op de wereldbol. In de handpalmen zijn de wonden te zien, die door de spijkers zijn veroorzaakt. In de linkerhand houdt Christus een lelietak en in de rechterhand een zwaard. De regenboog verwijst naar het Verbond tussen Christus en de wereld. De wereldbol als voetsteun verwijst naar Christus' macht over hemel en aarde. De lelietak is een symbool voor barmhartigheid (voor de zaligen).

Het zwaard is het symbool voor gerechtigheid (voor de verdoemden). De vrouw links is Maria. Wat opvalt is haar geknielde houding met gevouwen handen. De afbeelding dateert dus heel duidelijk uit de tijd, dat van uitbundige Mariaverering nog geen sprake was. De man rechts is Johannes de Doper. Hij is te herkennen aan het kemelsharen (haren van een kameel) kleeft. Maria en Johannes fungeren hier als bemiddelaars en doen geknield voorspraak bij de triomferende Christus. De achtergrond van de drie figuren is een wit veld dat met rode bloempjes en blauwgrijze sterren is bezaaid. De koorvensters aan weerszijden worden geflankeerd door telkens twee apostelfiguren die in deze serie nog wel aan bod zullen komen. Nu toch alvast even gekeken naar deze "duo's". Een van elk duo wijst met zijn rechter wijsvinger naar links. In hun houding of gebaar zijn de discipelen dan ook naar Christus gericht. Tijdens het Laatste Oordeel treden Maria en Johannes de Doper samen met de apostelen op als bemiddelaar bij Christus.

Tot zover mijn eerste verhaal. Ik trek mij weer even terug in de verborgen ruimten van de kerk. Een kerk die wellicht ook door u de "Oude Stefanuskerk" genoemd zal gaan worden.

A.A. ten Kate.

Leverbare uitgaven van de Heemkondevereniging Bussemakerhuis:

Titel	Prijs *
De Hof te Borne rond 1650	f. 5,00
Rond Horst en Hof te Borghende	f. 10,00
De Doopsgezinde families uit Borne in 1830	f. 5,00
Borne Historie en volksverhalen	f. 10,00
Landweren Borgen en Postwegen	f. 20,00

* = prijs exclusief porto.

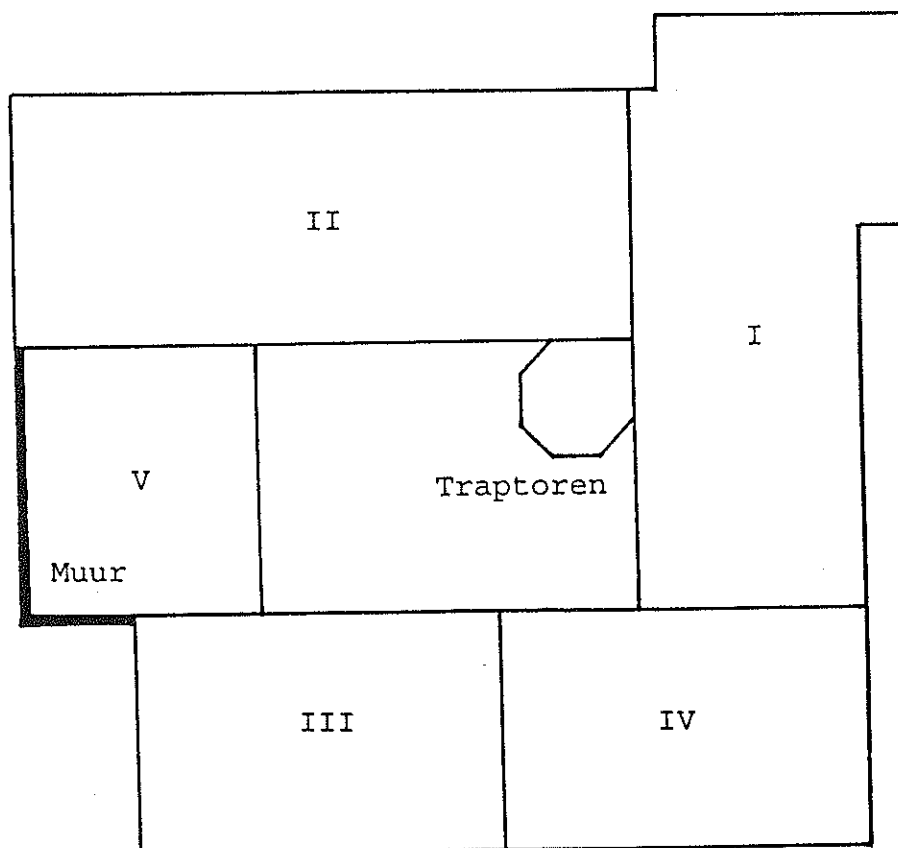
De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de Heemkonde vereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Esch 46, Borne, telefoon 074 - 667007 en bij het Bussemakerhuis aan de Ennekerdijk in Borne.

HET HUIS WELEVELD ARCHEOLOGISCH BEZIEN

Was het terrein van de archeologie in oorsprong gedefinieerd als de periode vóór de geschreven geschiedenis, tegenwoordig is deze definitie steeds minder scherp van toepassing. Naast het werken binnen deze oorspronkelijke begrenzing, begeeft de archeoloog zich steeds vaker op het terrein van de historie. Het onderzoek richt zich dan op aanvulling van bekende feiten, omdat we steeds nauwkeuriger willen weten hoe het vroeger is geweest.

In de archeologie bestudeert men grondsporen en vergelijkt die met historische bronnen. Maar ook voorwerpen worden bestudeerd om na te gaan hoe en wanneer ze werden gemaakt en voor welk doel ze werden gebruikt. Ook de restauratie wordt gerekend tot het terrein van de archeologie. Dit wordt daardoor een onderzoeksterrein met veel specialismen waarbij ook gebruik wordt gemaakt van andere wetenschappen.

Zo leren de stenen, gevonden in de gracht van Het Weleveld, ons iets over de bouwhistorie van dit complex. Gebouw I is b.v. gebouwd van kloostermoppen, stenen van $\pm 28 \times 14 \times 7$ cm. Dit deel van het complex is vermoedelijk het oudste. Later is

Schetsmatig grondplan van de havezathe Het Weleveld.

daar gebouw II haaks tegenaan gezet. In dit tweede gebouw is dan ook veel meer zandsteen verwerkt. De bakstenen waaruit het is opgebouwd zijn ook iets kleiner dan die in gebouw I, maar horen nog wel bij de als kloostermoppen aangemerkte klasse van stenen. In dezelfde periode waarin gebouw II tot stand kwam, is vermoedelijk ook, in de binnenhoek die door beide gebouwen wordt gevormd, een traptoren gebouwd. Hiermee werd een rechtstreekse verbinding van buiten met de eerste verdieping van beide gebouwen verkregen.

In een later stadium is gebouw III met de toegangspoort tot de gebouwen neergezet. Hier is zandsteen, maar ook gele ijsselsteen verwerkt (stenen, vernoemd naar de Hollandse IJssel). De gebruikte stenen kwamen echter waarschijnlijk uit Friesland waar ook geel bakkende zeeklei werd gewonnen. Gebouw IV is niet via de stenen te dateren en het is onduidelijk of het bij I of III gehoord heeft. We weten uit de historie dat er een siergevel voorgezet is om het aanzien van het huis te verfraaien. Vermoedelijk is in de periode waarin gebouw II werd gebouwd, ook een muur geplaatst om de binnenplaats te vormen en de verdedigbaarheid te vergroten.

In een nog later stadium, en vermoedelijk ten tijde van de sloop van de traptoren, is gebouw V geplaatst en is de muur die hier stond gesloopt. Hierover is echter onzekerheid.

Gebouw V kan zowel uit bouwfase I, II als III stammen, maar het meest waarschijnlijke is fase I. Dit gebouw was waarschijnlijk met gewone veldovenstenen gebouwd van een nu nog gangbaar steenformaat.

Zo kunnen de stenen afkomstig uit de nu weer herstelde gracht van Het Weleveld, ons iets vertellen over de bouw van deze havezathe. Door deze gegevens aan de uit historische bronnen verkregen gegevens toe te voegen, wordt het hele verhaal weer iets completer.

J. van Nuenen

Zo as n boom valt blif he liggen

Bij de teloorgang van Borne

*Niet dat er geen
levensvatbaarheid
meer is
maar expansiedrift
van elders geeft
ons dorp straks
de genadeklap*

*Borne amechtig ingeklemd
tussen de tentakels
van de grootstad
vervolgens opgeslokt
door een holle bolle Gijs
met nauwelijks
te stillen honger*

*Het geluk verkwanseld
door bestuurders
zonder doel*

*Twintigduizend pijntjes
weggewoven zoals men dat
bij lastige vliegen pleegt te doen
de mens als mens trekt immers
altijd aan het kortste eind.*

Lejo van Kuijeren.

Hoewel de Redactie ook wel ziet dat er grote gevaren schuilen in de tot nu toe gevaren koers van onze bestuurderen, blijven we voorlopig geloven in de zelfstandigheid van ons dorp en de gemeente BORNE.

Ook Uw buurman of buurvrouw wil misschien meer over heemkunde weten. Laat hem of haar BOORN en BOERSCHOP eens zien en stel voor om ook lid van onze vereniging te worden. Doe het nu!

AFMETINGEN VAN OUDE HAVEZATEN

De Twentse havezaten blijken in hun oervorm steeds rechthoekige gebouwen te zijn geweest van niet al te grote afmetingen. Bij opmetingen zien we steeds dat hun lengte/breedte verhouding berust op eenvoudige gehele getallen zoals b.v. 2 : 1, 3 : 2 of 3 : 1 of iets van dien aard. Ook de verdeling van de binnenruimten voldoet meestal aan deze verhoudingsgetallen (Lit. 1). Opvallend daarbij is dat de afmetingen die gekozen werden, b.v. 14 x 7m of 21 x 14 m, steeds deelbaar zijn door 3,5. Er moet dus sprake zijn van een veel gebruikte maat van 3,5 m lengte.

Om na te gaan waarop deze maat teruggevoerd zou kunnen worden is gekeken naar oude in Twente gebruikte maten (Lit. 2). Daaruit komt naar voren dat de oude roedemaat in Twente een lengte had van 471 cm. Deze roede was verdeeld in 16 voeten. Een enkele voet mat derhalve 29,4 cm. Hier ligt mogelijk de oplossing van het probleem, want als we 12 van deze voeten nemen komen we op $12 \times 29,4 = 352,8$ cm uit. Blijkbaar was de Twentse roede wel is waar verdeeld in 16 voeten, maar werd in de praktijk toch met 12 voeten gewerkt!

F.J. van Capelleveen.

Literatuur.

1. B. Olde Meierink Twickel.... wat de spade er ons over vertelde II en III.
't Inschrien jrg. 11, No 4, okt. 1979 en jrg. 12, No. 1, jan. 1980.
2. J.M. Verhoef
De Nederlandse maten en gewichten.
Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut, deel 3,
Amsterdam 1982.

Wel n draod hef kan licht t kluwen vinden

IS DE OUDE KERKTOREN IN BORNE IDENTIEK MET DE BORG?

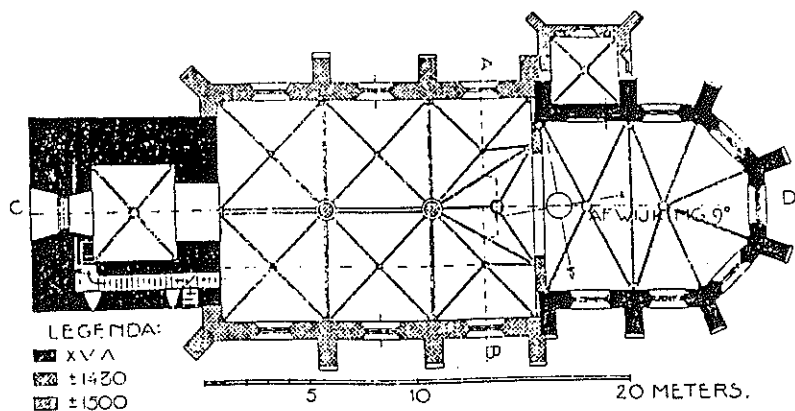
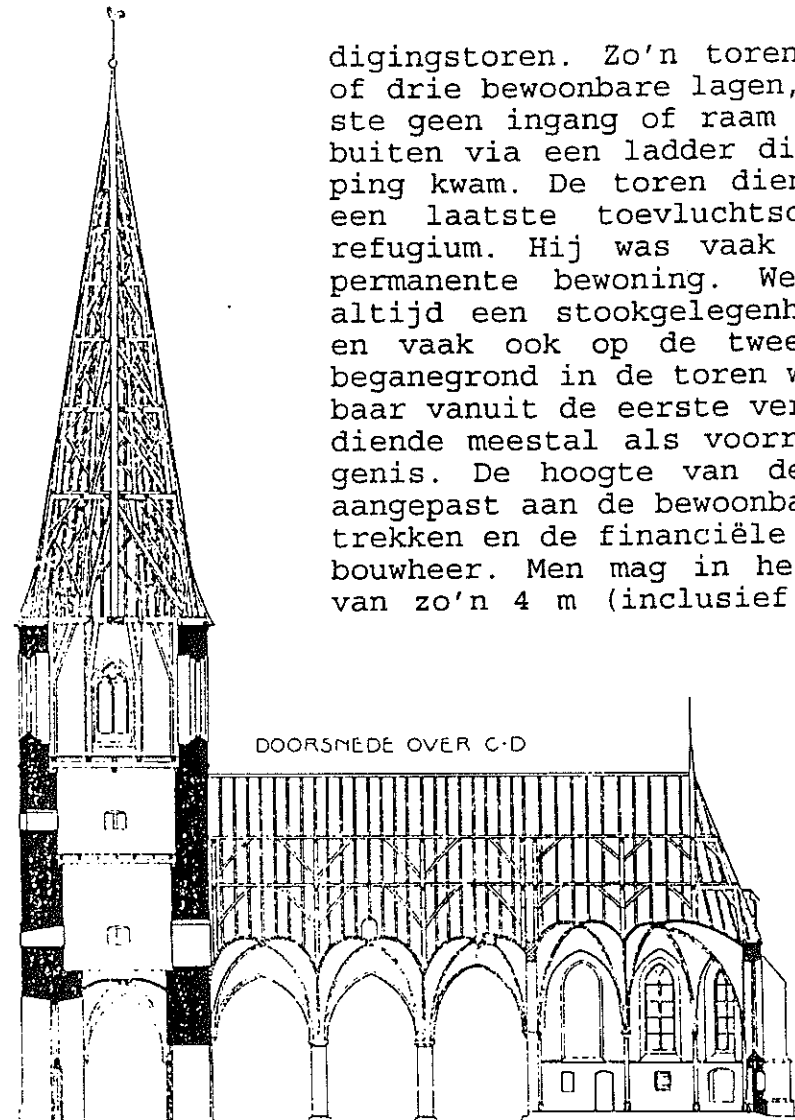
Er zijn in het verleden diverse suggesties gedaan over de plaats waar de borg te Borne gelegen moet hebben. Recentelijk is daar een nieuw idee over bekend geworden. Op de bijeenkomst van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis op 16 april 1996 poneerde voorzitter H.A.M. Woolderink de stelling, dat de toren van de oude N.H. Kerk in Borne de oorspronkelijke borg te Borne kan zijn geweest. Hij citeerde daarbij een zin uit de literatuur: *....den borgh binnen het dorp Borne, dienende tot in- ende uitganck der kerkcken...* (Lit.: *Overijsselse Staten-archief, inv. nr. 4078*). Dit zou naar zijn zeggen kunnen betekenen dat hiermee de toren van de oude kerk bedoeld kan zijn. Hij neemt hier de uitdrukking "in- ende uitganck" echter wel zeer letterlijk. De toren van de kerk waar de toegang tot de kerk in zit.

Hoewel de borg te Borne waarschijnlijk wel in deze omgeving gezocht moet worden, lijkt bovengenoemde stelling onhoudbaar en wel om redenen die verder in dit artikel nader toegelicht zullen worden:

1. De afmeting van het grondvlak van de toren voldoet niet aan die welke bij de meeste oude Twentse havezathen wordt gevonden.
2. De hoogte van de toren en de segmenten waarin deze is verdeeld wijzen niet op een indeling zoals we die gemeenlijk bij woontorens aantreffen.
3. De binnenafmetingen van de toren zijn zodanig dat er te weinig ruimte voor bewoning verondersteld moet worden.
4. Aanwijzingen ontbreken dat de toren veel ouder zou zijn dan het er tegenaan gebouwde schip van de kerk. Schip en toren lijken uit dezelfde periode te stammen!
5. De ligging van de toren is zodanig dat geen gracht rondom de toren verwacht moet worden, zoals we die meestal wel bij een woontoren aantreffen.

Ad. 1: De oude havezates in Twente hadden meestal afmetingen die veelvoudig zijn van een maat die thans ongeveer 3,5 m groot is (zie het artikel daarover elders in dit nummer). De toren van de kerk is vrijwel 8,5 x 8,5 m en voldoet daarmee niet aan deze maatstaf. Als we deze maat er toch op uitproberen komen we op $8,5 : 3,5 = \pm 2.5!$ Het moet onwaarschijnlijk worden geacht dat men met een halve eenheid van 3,5 m gewerkt zal hebben. Het niet voldoen aan bovengenoemde maten kan echter het gevolg zijn van het feit dat een borg mogelijk volgens de maten van boerderijen werd gebouwd en niet volgens die van de havezaten.

Ad. 2: De hoogte van de toren is zodanig dat deze afmeting (bij dit grondoppervlak) niet te verwachten is bij een verde-

De toren van de oude N.H. Kerk in Borne die gezien de bouwtrant en afmetingen rechtstreeks als kerktoren lijkt gebouwd. Tekening uit Lt. 2.

digingstoren. Zo'n toren had meestal twee of drie bewoonbare lagen, waarvan de onderste geen ingang of raam had, zodat men van buiten via een ladder direct op de verdieping kwam. De toren diende bij gevaar als een laatste toevluchtsoord, een ultimum refugium. Hij was vaak niet bestemd voor permanente bewoning. Wel was er vrijwel altijd een stookgelegenheid op die eerste en vaak ook op de tweede verdieping. De beganegrond in de toren was slechts bereikbaar vanuit de eerste verdieping. De ruimte diende meestal als voorraadkamer of gevangenis. De hoogte van de verdiepingen was aangepast aan de bewoonbaarheid van de vertrekken en de financiële draagkracht van de bouwheer. Men mag in het algemeen uitgaan van zo'n 4 m (inclusief de vloerdikte) of

minder. Dat zou betekenen dat de gehele toren (bij twee verdiepingen) zo'n 12 m hoog geweest kan zijn, of 16 m bij drie verdiepingen. De kerktoren is echter ongeveer 23 m hoog en er zijn geen sporen die verhoging in de loop der jaren aannemelijk maken.

Ad. 3: De muurdikte van de toren is circa 2 m. Dat wil zeggen dat er zo'n 4 m binnenruimte beschikbaar zou zijn voor bewoning. Hierbij moet men bedenken dat daarvan nog ruimte afgaat die nodig is voor de

stookplaats en voor de toegang in de vloer naar de ondergelegen beganegrondruimte en eventueel naar de tweede verdieping. Een directe toegang vanaf de begane grond kwam uit veiligheidsoverwegingen nooit voor. Het geheel was bruikbaar voor tijdelijke bewoning, maar het hield niet over!

Ad. 4: Als de toren als woontoren zou zijn gebouwd, moet men ervan uitgaan dat het tegenwoordige schip van de kerk van jongere datum zou moeten zijn dan de toren. Beiden zijn echter van rond 1430. Hiermee wordt het argument "woontoren" dus sterk ondergraven! Een optie dat het kerkgebouw, samen met de toren, deel zou hebben uitgemaakt van een kasteel, moet van de hand worden gewezen. De toren zou met de aanbouw volkomen onverdedigbaar zijn geweest!

Ad. 5: Als men vroeger een woontoren bouwde, gebeurde dit altijd zodanig dat deze omgracht kon worden. Afgezien van bekende kastelen die latere uitbreidingen kregen welke evengoed verdedigbaar waren als de toren, was een gracht om de toren ter verdediging een noodzaak. Ook hiervoor is in Borne geen enkele aanwijzing te vinden. Dat er rondom de toren een gracht gelegen zou hebben is zeer onwaarschijnlijk, zeker niet een die verbonden kan zijn geweest met een bij zo'n kleine behuizing behorende voorburcht waar men in rustige tijden met meer gerief kon wonen. Het terrein "De Horst" dat in de archiefstukken als "De Borg" wordt aangeduid, ligt te ver van de kerktoren om als voorborg bij de toren (als hoofdborg) te passen.

Samenvattend moeten we concluderen dat, op basis van het bovenstaande, gesteld moet worden dat de borg te Borne bijna zeker NIET identiek is met de toren van de oude N.H. Kerk.

F.J. van Capelleveen.

Literatuur

1. Overijsselse Statenarchief, inv. nr. 4078.
2. Dr E.H. ter Kuile.
Monumenten van Geschiedenis en kunst in Twente.
'S-gravenhage 1934, pag.16-21.
3. K.E. Jansen.
Opgravingen in de oude Hervormde Kerk in Borne (Ov.).
In: Westerheem, XXIII - 2 - 1974, pag. 166 - 174.

Et spiegel lög en n schien bedrög